

**KOLIOVÁ, Marianna: CESTOPISNÉ OBRAZY
V PREMENÁCH ČASU. REPREZENTÁCIE
TATIER A VÁHU V CESTOPISOCH PRVEJ
POLOVICE 19. STOROČIA. Bratislava: Univerzita
Komenského v Bratislave, 2019. 247 s.
Rastislav Molda**

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.2.11>

ORCID ID: 0000-0002-8388-3077

Cestopisná literatúra, a to tak slovenskej, ako aj zahraničnej proveniencie, sa čoraz častejšie stáva objektom výskumu slovenských odborníkov. Ide predovšetkým o literárnych vedcov, ale i historikov a etnológov, ktorí ju analyzujú z rôznych uhlov pohľadu. V posledných dvoch desaťročiach vyšlo viacero vedeckých aj populárno-náučných kníh o problematike cestopisov, ktoré spoločne poukazujú na to, že tento doposiaľ málo preskúmaný, ale o to viac hodnotný historický a literárnovedný prameň je dôležitým literárnym žánrom.

Pri výskume cestopisnej literatúry sú zaujímavé nielen podnety zo zahraničia (ako napríklad monografia Veroniky Faktorovej *Mezi poznání a imaginací* z roku 2012), ale aj aktuálne spracovania témy z domáceho prostredia – reprezentatívnym príkladom je práve publikácia *Cestopisné obrazy v premenách času. Reprezentácie Tatier a Váhu v cestopisoch prvej polovice 19. storočia*. Jej autorka Marianna Koliová, literárna vedkyňa a pedagogička na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, sa venuje výskumu cestopisov už dlhší čas a k téme publikovala viacero výstupov: *Idylickosť a malebnosť v cestopisoch Alojza Medňanského a Jozefa Miloslava Hurbana* (2018), *Motivické echá Súľovských skál* (2019), *Karpaty/Tatry ako*

priesečník kultúrnych modelov v topografickom a cestopisnom diele Samuela Bredeckého a Bohuša Nosáka-Nezabudova (2020).

M. Koliová ponúka veľmi dobre a poctivo pripravenú monografiu, ktorá z časti vychádza z jej dizertačnej práce. Za veľmi pozitívne považujem, ak sa dizertačné práce po určitom čase publikujú, čo je už samo osebe znakom kvality, keďže ide o viacročný a seriózny výskum, ktorý bol odborne posúdený už ako samotná dizertačná práca.

Kniha *Cestopisné obrazy v premenách času* obsahuje (okrem úvodu a záveru) päť tematických kapitol. V úvode autorka definíciou vymedzila základný textový korpus výskumného materiálu, ktorý tvorí sedem cestopisov od šiestich autorov. Ide o nemeckojazyčné diela Samuela Bredeckého *Postrehy z ciest cez Uhorsko a Halíč* a Alojza Medňanského *Malebná cesta dolu Váhom v Uhorsku*. Rozoberá i slovenské cestopisné diela Jozefa Miloslava Hurbana *Prechádzka po považskom svete* a dva cestopisy Bohuslava Nosáka *Spomienky potiské* a *Listy z neznámej zeme k L...* Tretiu skupinu tvoria české cestopisy Mořica Fialku *Cesta po Slovensku* a Viléma Dušana Lambľa *Zápisky cestujiciho po Slovensku*. Výskumný materiál i interpretačné rámce autorky vhodne dopĺňajú aj ďalšie cestopisné

198 diela a iný dobový textový materiál, no tiež napríklad viacero dobových výtvarných diel zobrazujúcich Váh, geografickú oblasť Považia a Tatier. V tejto súvislosti mohla autorka využiť aj diela nadaného kresliara Karola Ľudovíta Libaya, ktorý viackrát znázornil tatranskú krajinu. (Libayove diela je možné nájsť na internetovej stránke webumenia.sk.)

Základný textový korpus definovaný M. Koliovou reflektuje nemeckojazyčné, českojazyčné a slovenské cestopisné diela, ktoré obsahovo alebo tematicky zachytávajú predmet výskumu. Určite by však bolo zaujímavé analyzovať (ak existuje, predpokladám však, že áno) aj maďarskojazyčnú cestopisnú literatúru, ktorá istým spôsobom tematizuje Považie, Váh, Tatry, Horné Uhorsko ako celok a obyvateľov daného územia. Doplnením o túto skupinu by sme dostali komplexný dobový pohľad na sledované geografické územia, reflektujúci celú jazykovú a istým spôsobom aj nacionálnu stránku Uhorska.

V prvej, teoreticko-metodologickej kapitole autorka definuje základné typologické rozdiely medzi osvietenským a romantickým cestopisom. Súčasne charakterizuje aj „obrazy“ v cestopisoch, nakoľko ide o „slovné zobrazenie, respektíve verbálnu ‚vizualizáciu‘ priestoru, v ktorom sa autorský subjekt pohybuje“ (s. 29), alebo naopak o „komplexnejšie ideové konštrukty vzťahujúce sa na krajinu, obyvateľstvo a spoločenské pomery“ (s. 29), teda o obrazy v zmysle predstáv, zovšeobecnení a jednotlivých názorov. Ďalším dôležitým a exaktne definovaným rámcom je termín „krajina“, čo je pojem, ktorý zastáva v cestopisoch centrálnu pozíciu. Krajina v ponímaní autorky je entitou, ktorá bude vo svete viditeľnou, keď sa stane predmetom estetickéj skúsenosti či určitého zážitku. V cestopisoch je vnímaná ako istý estetický či ideologický produkt. M. Koliová vymedzuje aj vlastné teoretické a metodologické východiská, ktoré pri analýze dobových cestopisov využila. V kapitole s názvom *Hranice cestopisu (k otázke poetiky a žánrového vymedzenia cestopisu)* určuje cestopis ako žáner, rovnako sa zaoberá otázkou poetiky cestopisov. Všíma si a pracuje aj s fak-

tom, že jedným zo základných atribútov cestopisov je schopnosť „niesť“ rôzne konštruované obrazy nacionálneho diskurzu – predovšetkým etnické stereotypy a obrazy –, ale aj estetického (umeleckého) diskurzu svojej doby.

V analytickej časti monografie sa autorka v štyroch kapitolách zamerala na dobové kontexty, najmä na posuny v chápaní uhorskej identity v cestopisnej literatúre, ale tiež na náčrt česko-slovenských (cestopisných) vzťahov, obraz Považia a obrazy Tatier v cestopisoch, obraz obyvateľov v sledovaných geografických regiónoch.

V prvej časti *Kontexty* ukázala, ako v jednotlivých dobových cestopisoch dochádzalo k posunom v chápaní uhorskej identity od patriotizmu k nacionalizmu. Išlo o dôležitý proces prvej polovice 19. storočia, keď aj cestopisná literatúra reflektovala vtedajšie národno-emanipačné snahy. Jednotliví autori cestopisov čoraz frekventovanejšie začleňovali do konkrétnych diel vlastné národno-emanipačné idey. Autorke sa však v podkapitole *Náčrt česko-slovenských (cestopisných) vzťahov (medzi vzájomnosťou a nezájmomnosťou)* (s. 68-85) podarilo ukázať aj to, ako boli dobové cestopisy medzi českými a slovenskými národovcami vzájomne reflektované a recenzované, vďaka čomu predstavujú veľmi dôležitý dobový materiál, ktorý dokázal výrazne ovplyvňovať súveké myslenie.

Kapitola *Obraz Považia* exaktne ukazuje, ako sa menilo nazeranie na toto územie a ako sa menilo vnímanie cestovania plťou po rieke Váh. Kým osvietenský cestopis tento spôsob prepravy pokladal za nebezpečný a odporúčal cestovať po hradskej popri rieke Váh, pre romantických cestovateľov predstavovala plavba plťou dobrodružstvo, ktoré bolo treba zažiť. To je len jeden z mála príkladov, ktoré odlišujú osvietenské a romantické cestopisy. Hlavným predmetom autorkinej analýzy je vnímanie Považia a Tatier. Tieto dve geografické špecifiká Horného Uhorska púťali pozornosť domácich (uhorských) i mimouhorských cestovateľov. Približne od prvej štvrtiny 19. storočia Považie spoločne s Tatrami, ako ústredné obrazy slovenskej krajiny, stále výraznejšie oslovovali slovenských, ale aj českých a moravských

cestovateľov. Z českej strany záujem pretrval takmer storočie. Obraz Považia a Tatier sa podarilo M. Koliovej identifikovať vo viacerých rovinách. S tým súvisí aj fakt, že cestopisná literatúra analyzovaného obdobia mala viacero interpretačných rovín. Na jednej strane išlo o pragmatické ciele, poznanie a prezentovanie okolitého sveta prepojené s estetickou stránkou textu, na druhej strane to boli národne-emanipačné snahy autorov cestopisov (vo väčšine národovcov), čo sa odzrkadlilo aj v opisovaní a hodnotení krajiny, ktorou cestovali. Môžeme tak vidieť, predovšetkým v kapitole *Obraz Tatier*, ako sa v skúmaných cestopisoch modifikovalo vnímanie a prezentovanie Tatier. Slovenské a české cestopisy dokladajú okrem iného aj dobové úsilie založiť „novú tatranskú tradíciu, ktorá by výraznejšie signalizovala slovenskosť, respektíve slovanskosť tohto územia“ (s. 135).

V poslednej kapitole *Špatnokrásny ľud* sa M. Koliová sústredila na zobrazenie ľudu vo vybraných cestopisoch, pričom si podrobne všimla, ako sa obraz obyvateľov v jednotlivých

obdobiach modifikoval. V tejto súvislosti mohla autorka oveľa detailnejšie pracovať s pomerne pestrou skladbou sekundárnej literatúry (historiografických a etnologických publikovaných výskumov), v ktorých sa autori venovali práve analýze obrazov a stereotypov v cestopisnej literatúre 19. storočia, čo by jej umožnilo porovnať svoje závery s inými výskumami.

Domnievam sa, že pre čitateľa by bolo výhodou, ak by boli v poznámkach pod čiarou priblížené aj menej známe dobové osobnosti ako napríklad K. G. Rummy, F. Toldy, J. Helcet, V. D. Lambl i iní, čím by čitateľ získal komplexnejšie informácie o jednotlivých osobnostiach a uvádzaných cestovateľoch.

Aj napriek tomu, že v recenzovanej monografii absentujú po maďarsky písané cestopisy, ktoré by tematizovali sledované geografické územie, kniha M. Koliovej je kvalitne spracovanou analýzou, ktorá je informačne nasýtená, sumarizujúca a názorná. Túto absenciu možno pokladať skôr za impulz pre ďalšie bádanie v téme cestopisov.

Mgr. Rastislav Molda, PhD.
Liptovské múzeum v Ružomberku
Námestie Š. N. Hýroša 10
034 50 Ružomberok
Slovenská republika
E-mail: moldarastislav@gmail.com